

ӘОЖ 339.74

Сейсенбаева Ж.М.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АҚША- НЕСИЕ САЯСАТЫНЫҢ АХУАЛЫ

В данной статье изложены направления развития денежно-кредитной политики Национального банка Республики Казахстан, рассматривается постепенный переход к целевым показателям по инфляции, что соответствует основной цели Национального банка Республики Казахстан по снижению инфляции в современных условиях рынка.

In given article are stated the directions of development monetary – credit policy of National bank of the Republic of Kazakhstan, is considered the gradual transition to target indicators on inflation, corresponds to the basic purpose of National bank of the Republic of Kazakhstan on decrease of inflation in modern conditions of the market.

Әлемдік экономикалық дағдарыс көптеген елдердің орталық банктерінің ақша-несие саясатына айтарлықтай әсер етті және ақша-несие саясатының құралдарды пайдалануына белгілі бір өзгерістер енгізді.

Қалыпты экономикалық белсенділікті, экономикалық өсудің қайта қалпына келуінің тұрақтылығына қатысты жоғары белсенділікті және негізгі дамыған елдердегі шектеулі инфляциялық қысымды назарға алсақ, бұл елдердің орталық банктері өктем ақша-несие саясатын жүргізуді жалғастыруда. Атап айтқанда, АҚШ-тың Федералдық резервтік жүйесінің пайыздық ставкасы 2008 жылғы желтоқсаннан бастап рекордтық төмен деңгейде болғандығын көрсетті.

Экономиканың өсуінің қалыпқа келуі инфляцияның көтерілуімен қатар жүретін негізгі дамушы елдердің орталық банктері ақша-несие саясатын қатаңдатуға кірісті. Мәселен, Қытай, Оңтүстік Корея, Малайзия, Үндістан секілді елдердің орталық банктері өздерінің пайыздық ставкаларын көтеру жөнінде шешімдер қабылдады.

Мемлекеттік органдардың қызметі қаржы қызметін реттеу жүйелерін қайта ұйымдас-тыруға, ғаламдық экономиканың теңгерімді өсуін қалпына және экономиканың тұрақты өсуін қамтамсыз етуін бағыттаушы күштерін салу басты бағыттарының бірі болып табылады.

Жалпы алғанда 2010 жылы нарық субъектілері мен экономикалық өсудің фазасына кіру арасындағы шаруашылық қатынастардың бір қалыпты және үдемелі қалыпқа келу кезеңі деп атауға болады.

2010 жылы елімізде бағалардың тұрақтылығын қамтамсыз ету және жылдық инфляцияны 6-8% шегінде ұстап тұру Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің негізгі мақсаты болды.

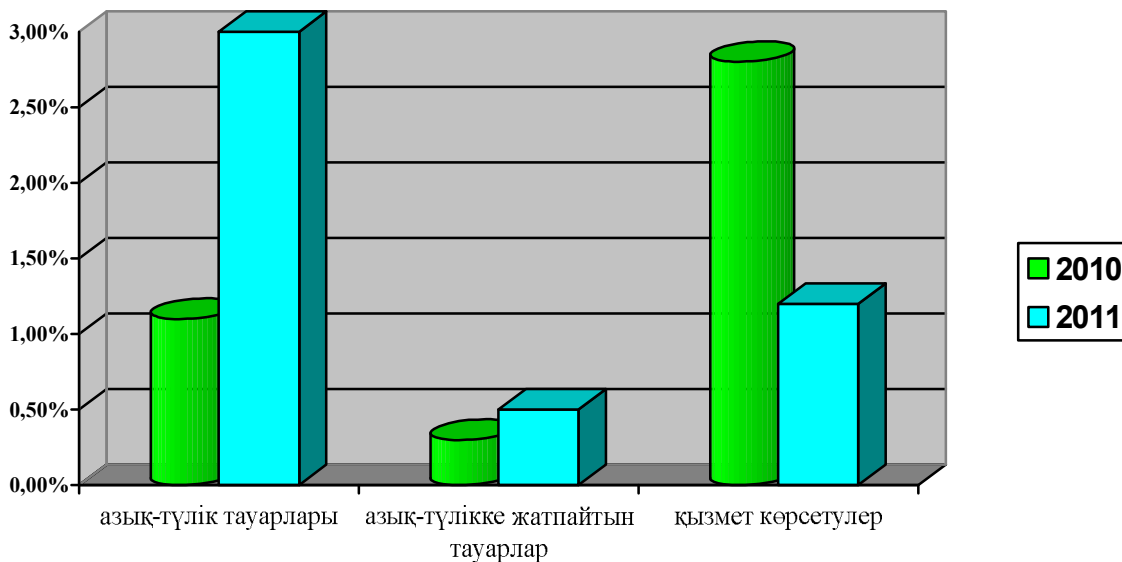
Қазақстан Республикасы ақша-несие саясатының шаралары, сондай-ақ қазақстандық экспорттың негізгі баға ұстанымына қолайлы баға конъюктурасы ішкі валюта нарығындағы тұрақты ахуалдың сақталуына ықпал етті. Осындай жағдайларда 2010 жылғы 5 ақпаннан бастап Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі теңге бағамы ауытқуларының дәлізін кеңейтті: 150 теңге/доллар (+) 10% немесе 15 теңге, (-) 15% немесе 22,5 теңге. Бұл дәліз 2011 жылғы 20 наурызға дейін белгіленген.

2010 жылы Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің пайыздық ставкаларының дәлізі өзгеріссіз қалды. Жыл бойына осы дәліздің жоғары шегі болып табылған ресми қайта қаржыландыру ставкасы 7,0% деңгейінде сақталды. Банктерден

тартылатын депозиттер бойынша, ақша нарығындағы қысқа мерзімді ставкалар дәлізінің төменгі шегі болып табылатын ставка 7 күндік депозиттер бойынша 0,5% және айлық депозиттер бойынша 1,0% құрады.

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің ресми деректері бойынша 2011 жылғы қаңтарда инфляция 1,7% (2010 жылғы қаңтарда – 1,4%) деңгейінде қалыптасты. Азық-түлік тауарларының бағасы 3,0%-ға (1,1%-ға), азық-түлікке жатпайтын тауарлардікі 0,5%-ға (0,3%-ға) және ақылы қызмет көрсету бағасы 1,2%-ға (2,8%-ға) өсті (сурет-1).

Дерек көзі: жинақталған мәліметтер негізінде автормен құрастырылған

Сурет-1. ҚР-дағы 2010-2011 жылғы инфляцияның экономикаға әсері

2004 жылдың 1 қаңтарынан бастап Ұлттық банктің негізгі міндеттерінің бірі болған баға тұрақтылығын қамтамасыз ету инфляция бойынша мақсатты көрсеткіштер жөніндегі оның жауапкершілігін арттыра түсіп, Ұлттық банк жария еткен инфляциялық таргеттеу принциптеріне көшуді білдіреді. Бұл Ұлттық банк қызметіндегі сапалық жаңа кезең болып табылады, іскерлік белсенділікке, банктердің қызметіне әсер етуге және ақша айналымын тұрақтандыруға мүмкіндік беретін нақты ақша-несие саясатын қалыптастырып, жүзеге асыруға жәрдемдеседі.

Инфляциялық таргеттеу – инфляция көрсеткіштерінің сандық тұрғыда айқындалған жүйесі. Мұнда орталық банк үкіметпен бірлесе отырып инфляцияның орташа мерзімдік көрсеткіштерін жария түрде анықтайды, бұл орайда орталық банк монетарлық саясатты жұртшылыққа жария етілген инфляциялық көрсеткіш шегінде жүргізу жөнінде өзіне міндеттеме алады.

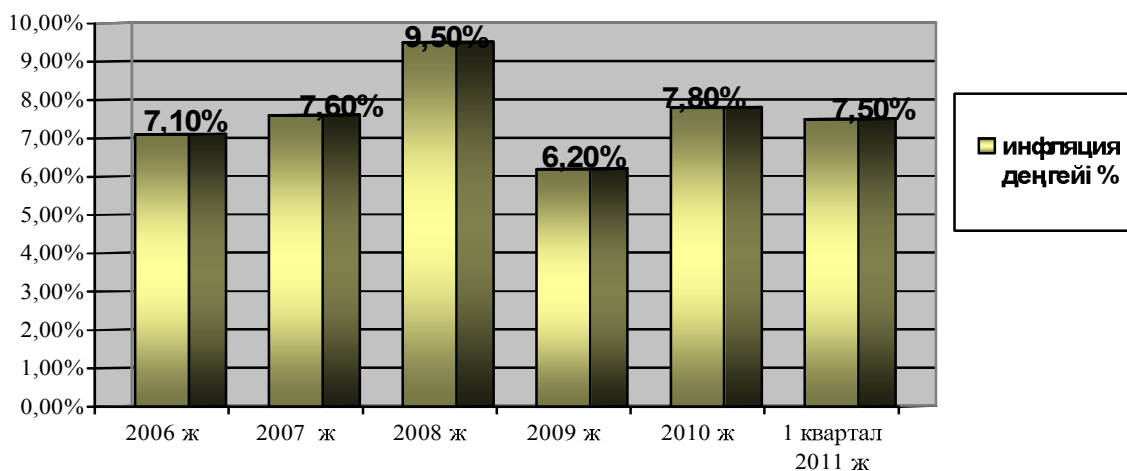
Инфляциялық таргеттеудің негізгі элементтері мыналар болып табылады:

- Инфляция деңгейін жұртшылыққа жария түрде мәлімдеу;
- Ақша-несие саясатының (АНС) негізгі ұзақ мерзімдік мақсаты ретінде баға тұрақтылығына қатысты институционалдық келісім жасау;
- Аралық мақсаттарды таңдаудағы салыстырмалы еркіндік;
- Жұртшылық пен нарықты ақша билігінің мақсаттары мен жоспарлары жөнінде құлағдар ету арқылы АНС-ның транспаренттілігін-мөлдiрлігін арттыру;
- Реттеуші органдардың жоспарлы көрсеткіштерге қол жеткізу жөніндегі жауапкершілігін арттыру.

Инфляциялық таргеттеу режимін табысты түрде енгізу үшін бюджет жағдайының жағымдылығы, макроэкономикалық тұрақтылық, валюта бағамы мен қаржы жүйесінің тиынақтылығы, орталық банктің тәуелсіз болуы және инфляция қарқынын болжаудың тиімді әдістемесі қажет [1].

Қазақстанда инфляциялық таргеттеу режимін енгізудің осы аталған алғышарттары Қазақстанда бар. Қазақстандағы инфляцияның орта мерзімдік болжау көрсеткіштерін келтіре кетейік (Сурет- 2):

Дерек көзі: www.afn@kz

Сурет- 2. ҚР-ғы инфляцияның динамикасы

Суреттен көріп отырғанымыздай, инфляция деңгейінің ең жоғарғы қарқыны 2008 ж. көрсетіп отыр. 2007 жылдың аяғынан басталған бүкіл әлемдік дағдарыс салдарынан болғанын байқауымызға болады. Ұлттық банктің «қатан ақша-несие саясатын» жүргізуден бұл көрсеткішті 2009 ж. 6,2%-ға дейін түсірген. Ұлттық банктің 2009-2010 жылдары жүргізген ақша-несие саясаты экономикадағы төмен инфляциялық әлеуеттің сақталуына ықпалын тигізді. Осылайша, 2009 жылы жылдық инфляция 6,2 пайыз (2008 жылы – 9,5 пайыз) болса, 2010 жылдың қорытындысы бойынша 7,8 пайызды құрады. Инфляцияның 2010 жылғы өсуінің негізгі факторлары экономикадағы сұраныс пен ұсыныстың тең болмауымен, негізінен:

- Бюджеттен берілетін жалақының, әлеуметтік жәрдемақылардың және зейнетақылардың көтерілуінен жиынтық сұраныстың 2010 жылы 25%-ға кенейуімен;

- Әлемдік тауар нарықтарындағы тұрақсыз ахуалдың сақталуымен, атап айтқанда, ауа-райының қолайсыз болуына байланысты болды, ол әлемдік нарықта бидайға, дәнді-дақылдарға және т.б. ұсыныстың қысқаруына және осы тауарларға деген бағаның өсуіне әкеп соқты.

Жалпы алғанда тұрақтандыру шараларын жүзеге асыру арқылы еліміздің экономикасы 2 172 млрд. теңге көлемінде қосымша мемлекеттік қолдауға ие болады. 2007-2008 жылдары қолға алынған іс шаралардың және экономиканы тұрақтандыру жөніндегі 2009-2010 жылдарға арналған жоспарды орындаудың нәтижесінде инфляцияның деңгейі 7-9 пайыздан, жұмыссыздықтың деңгейі 8 пайыздан көтерілмейді.

2010 ж. ҚР экономикасы дамудың айтарлықтай жоғары қарқынын көрсетті. Мәселен, ЖІӨ-нің 2010 жылғы 9 айдағы өсуі 7,5% құрады. Бағалаулар бойынша, 2010 жылдың қорытындылары бойынша ЖІӨ-нің нақты өсуі шамамен 7% құрайтын болады. 2010 жылдың 9 айында төлем балансының ағымдағы операцияларының шоты 4,1 млрд. АҚШ дол. (немесе ЖІӨ-нің 5%) профицитпен қалыптасты. Қазақстанға келетін тікелей шетелдік инвестициялардың келуі жалғасуда, олардың көлемі 2010 жылғы 9 айдың қорытындылары бойынша 8,2 млрд. АҚШ дол. құрады.

Екінші деңгейдегі банктердің сыртқы қарыздары 2007 жылдың қыркүйегінде 46 миллиард доллар болғандығын, мұның өзі ішкі жалпы өнімнің 50 пайызына дейін жеткендігін, ал 2011 жылдың қаңтарындағы мәлімет бойынша банктердің осы сыртқы қарызы 29 миллиард долларға азайтылып, қазіргі күні 17 миллиард долларды құрап отырғандығын, мұның өзі жалпы ішкі өнімнің 20 пайызын құрайтын көрсеткіш екендігін мәлімдеді. Сондай-ақ 2009 жылдың 1 қаңтарындағы мәлімет бойынша Ұлттық қордың қаржысы 43 миллиард теңгені құраса, қазіргі күні ол 60 миллиард долларға жетіп отыр. Сонда екінші деңгейдегі банктердің сыртқы қарызы 29 миллиард долларға азайса, Ұлттық қордың қаржысы 17 миллиард долларға өскен. Дағдарыс кезінің өзінде Қазақстанның қаржы активі 46 миллиард

долларға өсе түскені ақша-несие саясатынын қатан түрде жүргізіліп жатқанын, ел экономикасынын артуына ықпалын тигізіп жатқанын байқауымызға болады.

2010 жылдың 1 қыркүйегіндегі жағдай бойынша банктердің несиелік портфелі (банкаралық займдарды ескере отырып) 2010 жылғы тамыз айында 27,2 млрд. теңгеге немесе 0,3%-ға ұлғайып, 9 118,9 млрд. теңгені құрады. Бұл ретте ҚР резиденттері еместерге займдар ағымдағы жылдың 1 қыркүйегінде 1 541,1 млрд. теңгені немесе несиелік портфелінің 16,9%-н құрады (1.01.2010 ж. осы көрсеткіш 1 803,3 млрд. теңге немесе 18,1% болған). 1 қыркүйектегі жағдай бойынша шетел валютасында берілген займдар жиынтық несиелік портфелінің 54,0%-ын немесе 4 926,9 млрд. теңгені құрады (1-кесте) [2].

Кесте 1.

*Екінші деңгейдегі банктердің несиелік портфелі бойынша, оның ішінде
1.09.2010 ж. ҚР-ң резиденті еместерге берілген займдар бойынша ақпарат*

Банктердің атауы	Несие портфелі, млрд. теңге	ҚР резиденті еместерге займдар, млрд. теңге
«Казкоммерцбанк» АҚ	2 320,0	265,7
«БТА Банкі» АҚ	1 937,2	1 101,1
«Қазақстан Халық банкі» АҚ	1 191,8	85,9
«АТФ Баню» АҚ	812,6	14,5
«БанкЦентрКредит» АҚ	706,6	25,2
«Альянс Банкі» АҚ	533,6	16,1
«KASPI BANK» АҚ	266,7	0,0
«ТЕМІРБАНК» АҚ	243,6	1,8
«Нұрбаню» АҚ	221,9	9,7
«Еуразиялық баню» АҚ	197,7	17,7

Дерек көзі: www.afn@kz

1 қыркүйектегі жағдай бойынша банктердің несиелік портфелінің құрылымындағы стандартты несиелердің үлесі 25,7%, күмәнді несиелер – 50,7%, үмітсіздер – 23,6% құрайды.

Қазақстан Республикасының Үкіметі, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінің және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің экономикалық саясаттың 2011 жылға арналған негізгі бағыттарының бірі ол шағын және орта бизнесті дамытуға бағытталған «Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасы басталды, оның шеңберінде несиелердің жалпы көлемі 101,2 млрд теңге болатын 225 жоба мақұлданды. Бұл еліміздің жұмыссыздық деңгейінің төмендеуіне әсерін тигізеді [3].

Бірыңғай экономикалық кеңістік келісімдерінің шеңберінде қол жеткізілген келісімдерді іске асыру: қатысушы елдердің макроэкономикалық саясаттың келісілген қағидаттарын, өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына мемлекеттік қолдау көрсетудің бірыңғай қағидаларын; отандық тауар өндірушілердің көлік инфрақұрылымына кемсітушіліксіз қол жеткізуін; сондай-ақ қызметтер, капитал мен жұмыс күші қозғалысының еркіндігін қамтамасыз етеді.

2011 жылы ҚР Ұлттық банкі баға тұрақтылығын қамтамасыз етуге және қалыптасып отырған макроэкономикалық алғышарттарға бара-бар жылдық инфляцияның төмен деңгейін ұстап тұруға бағытталған ақша-несие саясатын жүзеге асыруды өз қызметінің басым бағыты деп айқындайды.

Орталық банкі ақша-несие саясатын жүзеге асыруда ішкі бағаның тұрақтылығын қадағалай отырып, дами түсетін экономиканың ұзақ мерзімді қажеттіліктеріне ықпал ететін ақша массасы мен несиенің қажетті көлемін қамтамасыз етеді.

Ақша-несиелік реттеудің маңызды мақсаттарының бірі – ол бағаның тұрақтылығын қамтамасыз ету. Баға тұрақтылығын қамтамасыз ете отырып ақша-несие саясаты экономикалық өсімге ықпал етеді. Ақша – несиелік саясатын белсенді жүзеге асыру үшін ақша несиелік мекемелерінің басшылары бұл мақсатқа жетудің мақсаттары мен жолдарын анықтау қажет.

Ендеше, ақша-несие саясатын жасаушы және жүзеге асырушы органдар нарықтағы жағдайлар үрдісін әрқашан қадағалап отыруы тиіс. Сонымен қатар, олардың қажетті бағыт беретін тиімді құралдары болуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Сейтқасымов Ғ.С. Банк ісі: Оқулық – Астана: ҚазЭҚХСУ:БПО, 2009-б.67
2. www.afn@kz
3. www.google.kz